

El llegat del príncep

por Joan Sellent

«Ser traductor és un hermafroditisme de mal gust.» De l'àmplia varietat de símils i metàfores que s'han adjudicat al llarg dels anys a l'ofici de traduir, ben pocs n'hi deu haver de tan inequívocament despectius. Almenys en aparença i fora de context, és clar. Perquè resulta que el context en què apareix la frase que encapçala aquest article és una carta, datada el 31 d'octubre de 1902, que un Josep Carner de 18 anys escriu al seu amic gironí Rafael Masó. Ampliem una mica l'entorn immediat a la frase en qüestió:

«T'envio una poesia del gran poeta alemany Uhland, que he traduït per [a la revista] *Vida*. No poseu el meu nom; ser traductor és un hermafroditisme de mal gust.» (Aragó 2007: 64) i descobrim que el responsable d'una desqualificació estètica tan fulminant és justament la mateixa persona que acaba de traduir un poema i l'envia amb la intenció que l'hi publiquin. I si dic «desqualificació estètica» és perquè Carner no en té prou de qualificar el traductor d'hermafrodita (cosa que, si bé fa una certa angúnia, no es deu poder afirmar rotundament que sigui un insult), sinó que ho remata amb l'epítet «de mal gust», i això sí que ja no deixa lloc a dubtes sobre la intenció pejorativa del símil.

També és curiós que el futur príncep dels poetes distingeixi entre hermafroditismes de bon gust i de mal gust. Com el colesterol, que n'hi ha de bo i de dolent; només que en aquest cas —si ens prenem la molèstia de consultar un tractat de medicina o algun representant de la professió mèdica— podem saber amb tota precisió i objectivitat què diferencia els dos tipus de colesterol, mentre que, en l'altre cas, tractant-se com es tracta d'una qüestió de gustos, hem d'acceptar el fet amarg que no arribarem a saber mai què era, segons Carner, el que distingia els dos tipus d'hermafroditisme.

Sigui com vulgui, el cas és que el jove Carner havia comès el que per a ell constituïa un acte vergonyant i inconfessable (si no era en la intimitat d'una carta al seu amic), però tanmateix no volia que el resultat d'aquesta relliscada quedés en un calaix i l'enviava a l'amic Masó perquè el publicés, amb l'exigència de quedar en l'anonimat.

És discutible, però, que ens hàgim de prendre seriosament aquest menyspreu carnerià pels traductors: pot molt ben ser que no fos sinó un petit rampell de coqueteria i d'arrogància juvenil, que en aquest cas s'expressa amb un dels trets estilístics que més van caracteritzar Josep Carner durant tota la vida, tant en els seus escrits com en l'ús oral i quotidià del llenguatge: la ironia.

I, en efecte, sembla d'entrada que el més enraonat és que ho interpretem com una atzagaiada irònica i no hi donem més voltes; perquè, si ens obstinem a prendre'ns-ho al peu de la lletra (és a dir, a creure que el símil carnerià era del tot sincer), no deixa de resultar altament paradoxal que no pas gaires anys després, quan ja era un poeta i prosista consagrat i merescudament admirat i

després d'haver fet tres versions de Shakespeare, s'immergís frenèticament en la traducció literària fins al punt de produir gairebé una vintena de traduccions en quatre anys. També pot ser, és clar, que Carner, a mesura que va anar sumant anys i posant seny, canviés de parer i renunciés a menystenir la traducció, perquè rectificar és de savis, i Carner, de savi, n'era molt. És clar que aquelles traduccions que va donar a la impremta entre 1918 i 1921 eren per fer bullir l'olla i bona part les publicava sota pseudònims diversos..., però també és veritat que quan ja tenia un càrrec diplomàtic que li garantia la manutenció tampoc no va deixar de traduir, si bé amb menys freqüència... Total, que podríem continuar especulant per aquest camí, però dubto que avancéssim gaire més. Qui firma aquestes ratlles —i vull pensar que bona part dels altres traductors professionals— troba molt més interessants els resultats de les versions literàries de Carner que no pas les opinions que ell mateix, amb ironia o sense, hagués pogut expressar sobre l'activitat de traduir. La possible barreja d'amor i de desdeny que pogués presidir la relació de Josep Carner amb la traducció pertanyeria, si de cas, a l'àmbit de la psicoanàlisi.

Recordo que ja fa uns quants anys, en una taula rodona sobre traducció i Noucentisme, un dels ponents va dedicar una llarga dissertació sobre el perfil del Carner traductor exclusivament centrada en les reflexions teòriques que, al llarg de la seva vida, Carner havia anat plasmant en diversos escrits i conferències. El ponent en qüestió no va aportar ni un sol exemple, ni un sol fragment de les versions carnerianes per avalar o desmentir aquell corpus teòric sobre la base dels resultats pràctics. Un enfocament, en la meua opinió, del tot estèril. És com parlar de les sentències fulminants que Nabokov va deixar escrites sobre com havia de ser una traducció (centrades en l'afirmació que, per merèixer aquest nom, una traducció havia de ser rabiosament literal) i no aportar cap exemple de les traduccions que Nabokov mateix havia fet, que justament desmenteixen de manera rotunda aquestes sentències.

La personalitat rutilant, l'extraordinari talent idiomàtic i la incomparable saviesa literària de Josep Carner no sols han fet que qualsevol dels seus pronunciaments sobre literatura i traducció ja anés a missa indefectiblement, sinó que l'han envoltat d'una certa aurèola llegendària. Potser la més coneguda i efectista de les llegendes carnerianes és la que ens el presenta gairebé com un superhome que tradueix a raig, pràcticament sense vacil·lacions ni correccions, mentre es passeja amunt i avall del seu despatx amb l'original a la mà i, sense l'ajuda de cap diccionari, va dictant la traducció a una mecanògrafa. Tot i admetre sense reserves l'enorme intuïció lingüística de Carner, em permetré la gosadia de dir que sempre he dubtat d'aquest do de llengües infal·lible i m'he resistit a creure que això fos del tot cert: més aviat he tendit a recrear-me imaginant que Carner, fent honor a la murrieria i al gust per la facècia que el caracteritzaven, estava conxorxat amb la seva secretària per escenificar aquest cop d'efecte sempre que hi hagués algun admirador present; i que, quan no era aquest el cas, l'home recorria a l'ajut del diccionari i es permetia els dubtes, vacil·lacions i rectificacions que calguessin, com qualsevol traductor humà seriós i responsable.

Però, com ja he dit més amunt, sembla de pura lògica que, per fer-se una idea de com traduïa Carner, no hi hagi cap altra opció que remetre'ns a les seves traduccions si en volem treure res de profit, deixant de banda llegendes, anècdotes biogràfiques i reflexions o pronunciaments teòrics del traductor mateix. Perquè de l'observació atenta de les traduccions carnerianes se'n pot treure moltíssim, de profit. Mirem-ne només una mostra:

«A l'últim, Joe acabà la seva feina, i pararen els bruels i la dringadissa. Joe, tot posant-se el gec, replegà prou ardiment per a proposar que uns quants de nosaltres anessin allà baix amb els soldats a veure com reeixia la cacera. El senyor Pumblechook i el senyor Hubble ho declinaren, amb l'excusa de fumar les pipes i de gaudir de la societat de les dames, però el senyor Wopsle va dir que si Joe hi anava ell l'hi acompanyaria. Joe digué que ell feia un i que m'hi portaria si la senyora Joe no hi tenia res a dir. Mai no hauríem obtingut llicència d'anar-hi, n'estic segur, no hagués estat per la tafaneria d'ella de saber-ne totes les entresenyas i com havia acabat. Però en aqueix estat d'esperit

no estipulà sinó això: «Si em torneu el noi amb el cap esmicolat d'un tret de fusell, no em vingueu pas a demanar que l'hi encoli.» (Dickens, 1934, cap. V)

[At last, Joe's job was done, and the ringing and roaring stopped. As Joe got on his coat, he mustered courage to propose that some of us should go down with the soldiers and see what came of the hunt. Mr. Pumblechook and Mr. Hubble declined, on the plea of a pipe and ladies' society; but Mr. Wopsle said he would go, if Joe would. Joe said he was agreeable, and would take me, if Mrs. Joe approved. We never should have got leave to go, I am sure, but for Mrs. Joe's curiosity to know all about it and how it ended. As it was, she merely stipulated, 'If you bring the boy back with his head blown to bits by a musket, don't look to me to put it together again.'] (Dickens, 1991, cap. V)

Ja és prou sabut que l'activitat traductora de Carner no era tan sols una font d'ingressos econòmics, sinó que estava també al servei de l'estratègia noucentista de posar en circulació un determinat model de català literari. En aquest sentit, però, el model carnerià és tan extremament personal i intransferible que el que es desprèn de les seves traduccions és més un còctel exuberant que barreja els seus enormes recursos idiomàtics amb un gust per l'artifici estilístic que no pas un model a imitar; les versions de Carner no són sinó un pretext i un vehicle per a l'exhibició desfermada d'aquests atributs, tant si els originals els justifiquen com si no.

Quin és, doncs, el profit que pot treure qualsevol traductor de les versions carnerianes, si no vol caure en l'error de pretendre'n imitar l'estil (cosa que està condemnada a resultats lamentables, com han demostrat sobradament moltes traduccions catalanes de la segona meitat del segle XX)? Doncs, simplement, el d'acudir al riquíssim inventari de recursos lèxics, rítmics i locucionals que ens ofereixen i passar-los pel sedàs d'una capacitat suficient de destriar, de discernir i d'encabir-los dosificadament en el propi marc estilístic de cadascú i del text original que cadascú tingui entre mans.

Uns quaranta anys després de la carta a Rafael Masó, Carner va publicar un recull d'aforismes sobre la traducció encapçalats amb el títol «De l'art de traduir» (entre l'hermafroditisme vergonyant i la consideració d'«art» hi ha, certament, un llarg camí recorregut). Voldria destacar només l'últim d'aquests aforismes:

«Apreneu llengües. Això té dos grans avantatges. L'un és que podreu traduir i l'altre que, en essent conversants en llengües alienes, deixareu córrer de llegir traduccions.» (Carner 1998: 127-130)

En aquesta asseveració final és evident que torna a treure el cap la ironia carneriana, i gosaria aventurar també que, en aquest «deixar de llegir traduccions», malgrat que la modèstia més elemental li impedís de fer-ho explícit, ell n'excloïa les seves pròpies; perquè justament, si hi ha unes versions literàries que és recomanable no deixar de llegir —per més que es conegui la llengua aliena i es pugui accedir a l'original— són algunes de les que ens ha llegat Josep Carner. Si se'm permet que recorri a la pròpia experiència de lector, el coneixement de la llengua anglesa m'ha permès llegir i delectar-me amb els originals d'obres de Charles Dickens, de Mark Twain o de George Eliot, i, per tant, no necessito uns textos catalans que em facin d'intermediaris per aproximar-me a aquestes obres. Però la lectura dels textos que va escriure Carner a partir d'aquests autors, precisament perquè no considero que siguin una aproximació al originals sinó una mostra suculenta i brillant de l'estil carnerià, em proporciona el plaer de llegir alguns dels productes narratius més notables de la literatura catalana del segle XX, i que a més em poden ser un banc impagable de recursos per a l'escriptura. Aquest plaer, tanmateix, queda molt minvat si m'obstino a pensar que aquests textos que lleigeixo són traduccions, i sobretot si conec l'original: la irritació i el desconcert s'hi interfereixen massa sovint.

Oficialment consta que Josep Carner no va escriure cap novel·la, però això és, si no fals, com a

mínim discutible: el *Pickwick* carnerià és probablement la millor novel·la que va escriure el príncep dels poetes, i penso que no és cap despropòsit afirmar que mereix ser inclosa de ple dret en el corpus de la seva obra pròpia.

REFERÈNCIES:

ARAGÓ, Narcís-Jordi [ed.]. *Rafael Masó i els noucentistes. Epistolari*. Girona: Diputació de Girona, 2007, p. 64.

DICKENS, Charles. *Les grans esperances de Pip*. Traducció de Josep Carner. Badalona: Proa, 1934, cap. V.

DICKENS, Charles. *Great Expectations* (1861). Edició d'Agnus Calder. Londres: Penguin, 1991, cap. V.

CARNER, Josep. «De l'art de traduir». A: BACARDÍ, Montserrat; FONTCUBERTA, Joan; PARCERISAS, Francesc [ed.]. *Cent anys de traducció al català (1891-1990). Antologia*. Vic: Eumo, 1998, p. 127-130.